

32. Podlaski K. Białorusini, Litwini, Ukraińcy: nasi wrogowie czy bracia / Kazimierz Podlaski. – Wrocław : Kret, Ruch Społeczny “Solidarność”, 1987. – 82 s.
33. Podlaski K. Bracia nasi?: rzecz o Białorusinach, Litwinach i Ukraińcach / Kazimierz Podlaski. – Warszawa : Słowo, 1983. – 118 s.
34. Podlaski K. Tryzub w Podkowie / Kazimierz Podlaski // Express Wieczorny. – 1994. – № 119.
35. Podlaski K. Slavorum Apostoli po laicku odczytywane / Kazimierz Podlaski // Kultura Niezależna. – 1986. – № 26. – XII. – S. 71–77.
36. Skaradziński B. Akcja “Wisła” – w 50 lat później / Bohdan Skaradziński // Więż. – 1997. – № 4. – S. 189–193.
37. Skaradziński B. Próba porównania Ukraińskiej Armii Powstańczej z Armią Krajową – analogie i różnice / Bohdan Skaradziński // Colloquium Narodów : materiały z Sympozjum [“Litwini, Białorusini, Ukraińcy, Polacy – przesłanki pojednania”], (Łódź, październik 1987). – Łódź : Nakładem Tomasza Filipczaka, 1987. – S. 107–109.
38. Skaradziński B. (Podlaski K.). Ukraińcom: “Przebaczamy i prosimy o przebaczenie” / Bohdan Skaradziński // Nie jesteśmy ukrajinofilami. Polska myśl polityczna wobec Ukraińców i Ukrainy. Antologia tekstów ; [pod red. P. Kowala, J. Ołdakowskiego, M. Zuchniak]. – Wrocław : Kolegium Europy Wschodniej, 2002. – S. 369–422.
39. Skaradziński B. Przegrywamy razem z Ukraińcami, czy każdy sobie? / Bohdan Skaradziński // Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze. – Warszawa, 1994. – № 2. – S. 128–131.
40. Skaradziński B. Przegrywamy razem z Ukraińcami, czy każdy sobie? / Bohdan Skaradziński // Kultura. – 1994. – № 7–8. – S. 64–69.
41. Stańczyk T. Trudne pytania / Tomasz Stańczyk // Rzeczpospolita. – 1994. – № 140 (3789). – 18–19.VI. – S. 13.
42. Sztora W. Uwagi do książki Kazimierza Podlaskiego “Białorusini–Litwini–Ukraińcy nasi wrogowie czy bracia?” / Waclaw Sztora // Baza. – TKO “S”. Niezależny miesięcznik społeczno-polityczny klubu myśli robotniczej. – 1985. – № 1–2 (19). – I–II. – S. 15–17.
43. Uchwała w sprawie mniejszości narodowych // Materiały drugiej tury obrad I Krajowego Zjazdu NSZZ “Solidarność” (Gdańsk, 26.IX–7.X.1981 r.). Fragmenty stenogramu i uchwały. – [B. m.: b. d.]– 156 s.
44. Uchwała w sprawie mniejszości narodowych, № 69/81 // I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ “Solidarność”. Statut. Uchwała programowa z Aneksem. Dokumenty Zjazdu / Do użytku wewnątrzwiązkowego. – Gdańsk : Biuro Informacji Prasowej Komisji Krajowej NSZZ “Solidarność”, 1981. – 152 s.
45. Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Dział rękopisów, akc. 115/06, npgn.

Важный вклад в достижение межнационального примирения принадлежит польскому политику и публицисту, автору книги “Беларусы–Литовцы–Украинцы: наши враги или братья?” Богдану Скарадинскому / Казимежу Подляскому, который подчеркивал роль польско-украинского примирения для стабильности и безопасности Центрально-Восточной Европы.

Ключевые слова: Богдан Скарадинский, Казимеж Подляский, польско-украинское примирение, Центрально-Восточная Европа.

Bogdan Skaradziński / Kazimierz Podlaski – Polish politician and publicist, author of the book “Byelorussians–Lithuanians–Ukrainians: Our Enemies or Brothers?” – has made a great contribution in the achievement of Polish-Ukrainian reconciliation, emphasizing its importance to stability and security of East Central European countries.

Key words: Bogdan Skaradziński / Kazimierz Podlaski, Polish-Ukrainian reconciliation, East Central Europe.

УДК 94 (4) 1945 (п 39)

ББК 63.3 (Уур) 7

Іван Пендзей

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УГОРЩИНІ (1988–1990 рр.)^{*}. ПРОГРАМА СТАБІЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ Й СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

У статті з’ясовано основний зміст програми стабілізації, труднощі в її реалізації, поворот ЦК УСРП до політичної реформи, перші кадрові зміни в державному керівництві УНР як віддзеркалення політичного курсу партії.

Ключові слова: економічна реформа, програма стабілізації, політична реформа, К.Грос.

^{*} Продовження. Початок див. у вип. II, IV–V, VI, VII, VIII, IX, X–XI, XII–XIII, XIV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX.

Необхідність вибратися з “економічної прірви”, у якій опинилась економіка УНР, небезпека чергового соціального вибуху й некерованості суспільно-політичних процесів спонукали УСРП до глибшого теоретичного й ідеологічного осмислення дійсного стану справ у суспільстві, з’ясування фундаментальної проблеми співвідносності сучасного товарного виробництва й цінностей соціалізму, щоб, зрештою, дати відповідь на основне питання, що таке “соціалізм”, які нові блага чи небезпеки він може принести країні та її народу, у якому напрямку рухатися – перебудови й удосконалення соціалізму (і якщо так, то якого саме соціалізму) чи, навпаки, будувати капіталізм.

Партійно-політичне керівництво змушене було відійти від шаблонів і стереотипів, що склались упродовж десятиліть, – бачити лише досягнення, та й то часто уявні, і не звертати увагу на те, що дійсність виглядає не так благополучно, як намагалися зобразити. “Хто має намір дивитися вперед, зміцнювати і розвивати соціалістичну систему, зауважив Генеральний консул УНР у Києві д-р Андраш Палді, той повинен правдиво аналізувати і минуле, і допущені помилки, і розкривати обставини, що заважають дальшому розвитку” [14, с.84].

У 1986 р. розпочалося з’ясування причин існуючих проблем в економіці, які вимагали невідкладного вирішення. Вони стали предметом підвищеної уваги компартійного керівництва УНР. Протягом 1986 р. ситуація в народному господарстві двічі обговорювалася на пленумі ЦК УСРП. У рішеннях листопадового (1986) пленуму відмічено, що розвиток угорської економіки в цілому не відповідає наміченим на XIII з’їзді УСРП напрямкам. Економічна збалансованість не покращилась, а, навпаки, погіршилася. Виріс дефіцит бюджету. Країна більше споживає, ніж виробляє. Причини погіршення становища пов’язані з посиленням несприятливих для УНР зовнішніх факторів (зниження цін на світових ринках, ускладнення умов реалізації угорської продукції), рядом об’єктивних моментів (засуха, погані погодні умови) [12, с.148]. Однак на пленумі ЦК УСРП головна увага була звернута на помилки й недоліки в роботі системи планування та управління, у дії економічного регулювання. Не було забезпечено належне поліпшення внутрішньої збалансованості, не використовувалися резерви оживлення економічної діяльності, джерела підвищення ефективності виробництва, не були в необхідній мірі узгоджені інтереси народного господарства й підприємств. На практиці не здійснювалися вимоги про відповідність доходів і заробітків трудовій віддачі. Органи управління із запізненням реагували на зміни зовнішньоекономічних умов. Удосконалення системи управління економікою втілювалось у життя непослідовно [12, с.149].

Підкресливши, що становище країни стабільне, соціалістичний лад міцний, листопадовий пленум ЦК УСРП підтвердив непорушність курсу партії на інтенсифікацію розвитку економіки, скорочення споживання енергії, сировини й матеріалів, підвищення конкурентоспроможності продукції, удосконалення виробничої структури. У той самий час указано на необхідність покращувати якість праці, зміцнювати організованість і порядок, повніше використовувати внутрішні резерви. УСРП закликає забезпечити перелом у ставленні до праці, рішуче позбутися помилок, долати песимістичні настрої [12, с.149].

На початку 1987 р. негативні тенденції, які нагромадилися за останні роки в економіці, різко посилились. Я.Кадар констатував, що із середини сімдесятих років в Угорщині в силу різних внутрішніх і зовнішніх причин загострились економічні проблеми, знизився життєвий рівень населення і, як наслідок цього, погіршилися настрої в суспільстві. Партія, розуміючи небезпеку ситуації, що склалася, зайнялася глибоким аналізом останніх півтора десятиліть [9, с.102].

Вироблення заходів зі стабілізації економіки зайняло головне місце в діяльності УСРП, уряду, громадсько-масових організацій. Компартійні аналітики вважали, що негативні тенденції в економіці були викликані, у першу чергу, запізнілою, непослідовною реакцією господарських органів на зміни у світовій економіці, недостатніми зусиллями щодо переведення народного господарства УНР на інтенсивний шлях розвитку,

перебудови структури виробництва й підвищення конкурентоздатності угорських товарів, перевищенням використання національного доходу над його виробництвом і, як підсумок цього, зростанням зовнішнього боргу [8, с.64].

Липневий (1987) пленум ЦК УСРП прийшов до висновку, що “розвиток суттєво відрізняється від курсу, наміченого в рішеннях XIII з’їзду партії, і цілей VII п’ятирічного плану” (1986–1990), поставив завдання “негайно приступити до усунення нагромаджених проблем”, прийняв рішення проводити до кінця п’ятирічки жорсткий курс, спрямований на те, щоб сповільнити, потім зупинити зростання зовнішньої заборгованості й дефіциту державного бюджету, відновити та зміцнити економічну рівновагу й шляхом структурної перебудови створити передумови для більш динамічного розвитку економіки в наступні роки [8, с.64].

Результатом цього аналізу й була програма соціально-економічного розвитку, прийнята ЦК УСРП 2 липня 1987 р. і розроблена на її основі Радою Міністрів УНР спеціальна робоча урядова програма економічної й соціальної стабілізації на період до 1990 р.

У її реалізації розрізнялися два послідовні етапи: 1) період стабілізації економіки, що передбачав уповільнення, а потім і припинення несприятливих процесів у ній, насамперед іноземної заборгованості, і 2) зміцнення сприятливих процесів, прискорення економічного зростання [10, с.82].

Як і постанова липневого 1987 р. пленуму ЦК УСРП програма стабілізації передбачала, що найближчими роками угорське народне господарство мало вирішувати, як основоположне завдання, уповільнення зростання заборгованості в конвертованій валюті, а потім і зупинення його. У дусі реформи господарського управління ставилося завдання поступово ліквідувати обмеження, що заважали розгортанню ринкової конкуренції, зміцнювати роль монетарних коштів, самостійність господарських організацій, спростити всю правову систему управління, щоб вона в цілому функціонувала на основі довгострокових принципів, які піддаються розрахунку [10, с.83].

Угорські комуністичні реформатори сподівалися, що, реалізуючи програму стабілізації, їм вдасться рішуче поліпшити дієздатність економіки, забезпечити її необхідний докорінний перелом, реорганізувати господарську структуру. “Досвід привів нас до ряду суттєвих висновків, – писав член Політбюро, секретар ЦК УСРП М.Немет. – Серед них найбільш важливим і визначальним з точки зору дальшого прогресу є такий: оживлення в економіці можливе й досягне тільки за умови структурних перетворень. Це підкріплюється й досвідом Радянського Союзу. Усюди пробиває собі дорогу думка, що оживлення в економіці можливе лише на базі підвищення ефективності при збалансованості розвитку через структурні зрушення [13, с.110].

Є й інший важливий урок минулого, підкреслив М.Немет. Оскільки не вдалося добитися необхідної гармонії між виробництвом і споживанням, декілька років як тимчасовий захід буде проводитись обмежувальна економічна політика, однак робити це належить вибірково й диференційовано. Важливо, щоб можливості ефективних підприємств розширювалися, а тих, які не здатні покращити свою роботу, очікувало, як крайній захід, розформування. Тільки таким чином можна підвищити продуктивність нашої економіки. Тому на передній план ми висуваємо перебудову структури виробництва відповідно до вимог технічного прогресу [13, с.110].

Третім, не менш значним для нас висновком, наголосив партійний діяч, є переконання, що створення сприятливих економічних умов господарювання само по собі ще недостатньо для того, щоб закласти міцну основу прискорення соціально-економічного розвитку. Зміни в економічній сфері повинні бути доповнені вдосконаленням ідеологічних і політичних передумов прискорення. Програма прискорення містить у собі такі соціально-політичні умови, як удосконалення системи політичних інститутів, здійснення партією її керівної ролі, вирішення ідеологічних проблем [13, с.110].

Намічена ЦК УСРП і конкретизована Радою Міністрів УНР загальна модель економічного й соціального розвитку Угорщини на 1987–1990 рр. – розширення демократії в господарській сфері, удосконалення системи управління, ліквідація нерентабельних виробництв, скорочення дотацій, відновлення внутрішньої та зовнішньої збалансованості й т. д. – на відміну від реформи 1968 р. фактично передбачала модернізацію системи управління народним господарством у цілому, а не окремих елементів (ізолювано один від одного), проведення радикальної та всеохоплюючої реформи. У цьому – докорінна відмінність програми стабілізації від реформи управління економіки, започаткованої в 1968 р. Її реалізація передбачала, зокрема, у 1988 р. зміни в діючій системі цін, податків і регулювання доходів. У 1989 р. планувалися реформа системи заробітної плати, запровадження нової системи пенсійного забезпечення, переведення на нову основу житлового будівництва й забезпечення житлом, а також удосконалення закону про об'єднання, створення передумов для більш вільного переміщення грошових та інвестиційних засобів, робочої сили. До 1990 р. намічалось підготувати такі важливі для прискорення економічного розвитку реформи кроки, як удосконалення системи інститутів і засобів соціальної політики, а також діяльність центральних органів управління [13, с.110].

Реалізація цих радикальних, непопулярних, але об'єктивно необхідних для країни реформ неминуче призводила до ряду негативних наслідків. Так, реформа податків і цін, зміна механізму регулювання заробітної плати й пенсійного забезпечення мали позначитися на формуванні реальної заробітної плати, вирішенні житлової проблеми, у соціальній сфері, тобто в кінцевому підсумку, на добробуті трудящих Це, у свою чергу, вело до посилення існуючої напруженості в суспільстві. Угорське політичне керівництво, виявляючи розуміння перспективи “конфліктів і напружених ситуацій”, висловлювало тверду рішучість пройти нелегкий шлях чергових випробовувань, забезпечити досягнення докорінного перелому. Тільки підвищення рівня господарювання, реалізація закладеного ще в реформі 1968 р. принципу “управління через товарні і фінансові відносини” поряд із збереженням “ієрархії соціалістичних цінностей” – соціальних гарантій, громадської солідарності, прив'язки доходів до трудових затрат, на його думку, у перспективі могло відновити позитивні тенденції господарського зростання, сприяти подоланню наслідків економічної стагнації [2, с.106].

ЦК УСРП, зосередившись на аналізі негативних тенденцій в економіці країни, як і раніше констатував запізнілу, непослідовну реакцію господарських органів на зміни у світовій економіці, недостатність зусиль щодо переведення народного господарства УНР на інтенсивний шлях розвитку й т. д. Характерно, що питання економічного становища, шляхів економічної та соціальної стабілізації розглядалися у 1987 р. на ряді пленумів ЦК УСРП (квітень, червень, липень, листопад, грудень) разом з проблемами ідеологічної роботи партії, міжнародного становища.

Виступаючи на грудневому (1987) пленумі ЦК УСРП, секретар ЦК з економічних проблем М.Немет* укотре відстоював необхідність радикальних перемін в економіці, винесення уроків із помилок минулого, наслідків непродуманих рішень. В інтерв'ю журналу “Кепеш 7”, аналізуючи період кінця 70-х – початку 80-х років, він відмітив, що тодішнє угорське керівництво переоцінило можливості економіки країни, не врахувало змін на світовому ринку, їх вплив на Угорщину [11, с.19].

---

* Один з найбільш популярних і талановитих угорських політиків і спеціалістів з економіки молодшої генерації того часу, якому вдалося домогтися визнання й зайняти високу партійну посаду в процесі зміни керівників, який в Угорщині, як і в інших соціалістичних країнах, мав надзвичайно повільний характер. Народився в невеликому селі Манок у сім'ї селянина. У 1966 р. вступив у Будапештський економічний університет імені К.Маркса, після закінчення навчання 7 років працював асистентом професора в університеті. Був запрошений у Держплан, переведений на роботу в Центральний партійний апарат. Завідуючий Відділом економічної політики ЦК УСРП. У липні 1987 р. обраний секретарем ЦК з економічних питань, у 1988 р. (у 40 років) став прем'єром УНР (наймолодшим у соціалістичних країнах).

Економічні проблеми ЦК УСРП тепер пов'язував з розвитком соціалістичної демократії, удосконаленням системи політичних інститутів. Листопадовий (1986) пленум ЦК УСРП висунув завдання забезпечення політичних, суспільних, організаційних і кадрових умов, необхідних для покращення роботи [13, с.109].

Першим зрушенням на цьому шляху були кадрові перестановки у вищому сегменті влади УНР, здійснені, правда, за традиційним принципом (у зв'язку з виходом на пенсію або обранням на іншу посаду попередника). У червні 1987 р. Державні збори УНР обрали К.Немета, який у 1974–1985 рр. був секретарем ЦК УСРП, а в 1985–1987 рр. заступником Генерального секретаря УСРП, Головою Президії УНР (замість П.Лошонці, який вийшов на пенсію), а К.Гроса* Головою Ради Міністрів УНР (його попередник Д.Лазар був обраний заступником Генерального секретаря УСРП) [8, с.66].

Партійно-політичне керівництво УНР було впевнене, що цілі, намічені ЦК УСРП і конкретизовані в урядовій програмі економічної й соціальної стабілізації, – досяжні. У заголовок одного з інтерв'ю члена Політбюро ЦК УСРП Голови Ради Міністрів УНР К.Гроса газеті “Правда” (приуроченого до Дня визволення Угорщини – 4 квітня**), були винесені його слова “Цілі – досяжні” [16]. Для цього, на його думку, існували необхідні, перш за все, зовнішньополітичні передумови: розстановка сил у світовій політиці, покращення рдянсько-американських відносин, суттєве зниження міжнародної напруженості; переми, реформи в СРСР та інших соціалістичних країнах [16]. К.Грос запевняв, що угорці гордяться досягнутим за останні десятиліття, готові захищати цінності соціалізму. Але “При цьому трудящі вимагають ясного напрямку й суттєвої участі у виробленні рішень. Вони щиро бажають, щоб оновлення охопило всі ланки партійного та господарського керівництва...” [16].

Результати розвитку економіки в 1987 р., реалізації програми стабілізації виявилися загалом неоднозначними. Найбільш важливим позитивним підсумком року було деяке прискорення темпів економічного зростання. Обсяг валового національного продукту збільшився на 3,2%*** (у порівнянні з 0,6% у 1986 р. і 2,1% за планом) і склав у поточних цінах 993,9 млрд форинтів (у 1986 р. – 880 млрд) [5, с.229; 8, с.64]. Кількість зайнятих у соціалістичному секторі народного господарства скоротилася на 36 тис. (0,4%) і становила 4 885 тис. осіб. Реальні доходи на душу населення залишилися на рівні 1986 р. [5, с.229; 8, с.64].

Уперше за багато років промисловість перевиконала план із зростання виробництва – 3,6% (у 1986 р. – 1,8%, план – 2–2,5%). Продуктивність праці на одного зайнятого збільшилася на 6,4%. У кооперативному секторі ці показники були кращі, ніж у державному. Найбільш високими темпами розвивалися хімічна промисловість і виробництво будматеріалів, нижчими за середні – металургійна [8, с.65]. Став до ладу 4-й енергоблок АЕС “Пакш”. За рік побудовано 57,2 тис. квартир [5, с.229] (у 1986 р. – 69,4 тис. квартир) [4, с.220].

Удалося скоротити дефіцит державного бюджету із 40 млрд форинтів до 35 млрд. Однак у цілому використання національного доходу зросло, хоч планувалося його скорочення. Капіталовкладення в громадський сектор перевищили планові передбачення перш за все за рахунок власних інвестицій підприємств і склали 294 млрд форинтів (у 1986 р. – 258 млрд). Частина капіталу була залучена шляхом створення нових змішаних підприємств за участю партнерів з капіталістичних країн (на кінець року у сфері вироб-

* Народився в 1930 р. У 1948 р. вступив в УСРП. З 1949 р. – на партійній роботі. У 1974–1979 рр. – завідувач відділу ЦК УСРП. З березня 1985 р. – член Політбюро ЦК УСРП. У 1984–1987 рр. – перший секретар Будапештського міського комітету УСРП. Після травневої 1988 р. конференції УСРП пленумом ЦК обраний Генеральним секретарем партії. Одночасно обіймав пост Голови Ради Міністрів УНР. 23 листопада 1988 р. К.Грос передав пост глави уряду секретареві ЦК УСРП М.Немету.

** Національне свято УНР.

*** У збірнику документів Всеугорської конференції УСРП (20–22 травня 1988 р.) названа інша цифра – 4,9% [17, с.33].

ництва діяло 59 малих підприємств) [8, с.65]. Розширились індивідуальна трудова діяльність і мережа дрібних приватних підприємств. Приватний сектор уже протягом ряду років займав дуже важливе місце в торгівлі, у постачанні населення, особливо овочами та фруктами, квітами й т. д., похвалювалася його діяльність і в інших сферах, насамперед у сфері громадського харчування і торгівлі готовим одягом. Двадцять відсотків роздрібної торгівлі припадало на приватний сектор, а 36% – на кооперативний [3, с.3]. У приватному секторі соціалістичного господарювання було зайнято 4–5% усіх трудящих [16]. Не були виконані планові завдання із збільшення продукції сільського господарства. Обсяг її скоротився в порівнянні з 1986 р. на 1,6%, у тому числі продукції рослинництва – на 4% [5, с.229] або навіть 4,2% [8, с.65]. Виробництво тваринницької продукції зросло в порівнянні з 1986 р. на 1% [8, с.65], м'яса (у живій вазі) вироблено 2,3 млн. т. Зернових зібрано 14,1 млн т* (план 16 млн т) при середній врожайності пшениці 43,7 ц/га, кукурудзи – 61,1 ц/га [5, с.229].

Нестабільність міжнародного економічного середовища, його високі стандарти створювали вкрай важкі, несприятливі й навіть непосильні умови для угорських зовнішньоторгових фірм та експортних підприємств – їх товари, звичайно, гіршої, ніж західні, якості не витримували гострої конкурентної боротьби й постійно девальвувалися на мінливих капіталістичних ринках, від чого країна зазнавала значних збитків.

У торгівлі з капіталістичними країнами, частка яких у зовнішньоторговому обороті Угорщини складала 39%, незважаючи на надання додаткових пільг підприємствам, які працювали на експорт, триразову девальвацію форинта щодо валют провідних країн та інші заходи, досягнути планованого рівня збільшення вивозу й скорочення ввозу не вдалося. Вартість експорту в поточних цінах досягла 450 млрд форинтів, вартість імпорту – 463 млрд форинтів. У співвідносних цінах обсяг експорту збільшився на 3,8%, імпорту – на 3,3%. Пасивне сальдо склало (з урахуванням транспортних витрат) 13,5 млрд форинтів [5, с.229]. Дефіцит торгового балансу (беручи до уваги транспортні витрати) у доларовому розрахунку становив 361 млн дол. (у 1986 р. – 401,1 млн дол.) [8, с.65].

Скорочення обсягів сільськогосподарської продукції пояснювали, як правило, більш чи менш несприятливими погодними умовами, хоч основна причина, напевне, була в зменшенні матеріальних затрат. Так, у 1984 р. на 1 га сільськогосподарських угідь було внесено 230 кг (у 1983 р. – 241 кг) мінеральних добрив (у діючій речовині) [1, с.219], 1985 р. – 205 кг [15, с.224], 1986 р. – 205 кг [4, с.220], 1987 р. – 221 кг [5, с.229], 1988 р. – 218 кг [6, с.238], 1989 р. – 201 кг [7, с.232]. Вираженою була й інша тенденція – неухильне зменшення кількості зайнятих у сільськогосподарському виробництві в останні роки: у 1986 р. на 3,6% [4, с.220], 1987 р. – 4,6% [5, с.229], 1988 р. на 30 тис. [6, с.238], 1989 р. на 22,5 тис. [7, с.232].

У торгівлі із соціалістичними країнами, частка яких у товарообороті Угорщини становила 53,5% (у т. ч. частка СРСР – 30,6%), досягнутий актив у розмірі 141 млн рублів [8, с.65]. Чиста зовнішня заборгованість країни в конвертованій валюті збільшилася до 10,9 млрд дол. [8, с.65]. Не вдалось осучаснити експортну структуру, підвищити експорт із 5,5 млрд дол. до 6–7 млрд дол. на рік і тим самим створити необхідні для початку виплати боргів передумови [16].

Як і передбачала програма стабілізації, уряд ужив ряд заходів для стримування зростання особистого споживання й доходів населення: централізовано підвищено ціни на продукти харчування (на м'ясо й м'ясопродукти на 18%, на хліб і мучні вироби – на 19%), ряд інших продуктових і промислових товарів, а також деякі види послуг, у результаті чого індекс роздрібних цін виріс на 8,6% в порівнянні із 7% за планом. Часткова

---

* Характерно, збір зернових в Угорщині в основному падав протягом ряду років. У 1984 р. він склав 15,7 млн т (на 2 млн т більше, ніж у 1983 р.) [1, с.219], у 1985 р. – 14,8 млн т [15, с.224], у 1986 р. – 14,2 млн т [4, с.220], у 1987 р. – 14,1 млн т [5, с.229], у 1988 р. – 14,6 млн т [6, с.238], у 1989 р. – 15 млн т [7, с.232].

компенсація виплачувалася тільки перестарілим пенсіонерам, старшим за 70 років, з мінімальними пенсіями й багатодітним сім'ям. Реальна заробітна плата населення скоротилася на 1%, однак споживання збільшилося на 2,5–3% (перш за все за рахунок грошових виплат із суспільних фондів споживання й скорочення вкладів в ощадкаси) [8, с.65].

У грудні 1987 р. з ініціативи К.Гросса реорганізовано й удосконалено структуру уряду: ліквідовано три діючі при Раді Міністрів комісії з економічних питань і створена одна – планово-економічна. Замість міністерств внутрішньої і зовнішньої торгівлі створено єдине Міністерство торгівлі УНР. За рахунок об'єднання різних міністерств і відомств утворені розширені Міністерство захисту навколишнього середовища й водного господарства, Міністерство соціального забезпечення й охорони здоров'я [8, с.65].

Реформою банківської сфери сформована дворівнева банківська система: верхня її ланка – Національний банк, який зберіг за собою емісійні функції, валютно-фінансову монополію держави й загальний контроль за кредитно-фінансовою сферою; нижня – п'ять заново утворених комерційних банків, які будували свою діяльність на принципах госпрозрахунку. Реформою також створено «ЮНІК-банк» (третья в УНР фінансова установа за участю західного капіталу) [8, с.65–66].

Під контролем центральних банків майже у два рази збільшилася сума, на яку підприємства й місцеві ради випустили різного роду облігацій і цінних паперів, що сприяло розширенню каналів переливу засобів у більш прибуткові галузі й додаткової акумуляції збережень населення (на його долю припадав 71% усіх цінних паперів). Запроваджені нові види цінних паперів, зокрема, облігації короткотермінової державної позики. Активно велася підготовка реформи податкової системи сфери виробництва та населення. Прийнято урядове рішення про більш послідовне застосування закону про ліквідацію збиткових виробництв [8, с.66].

Досягнуто рекордних доходів від іноземного туризму – в УНР побувало 19 млн іноземних гостей, що на 14% перевищує рівень 1986 р.; сальдо надходжень від туризму й витрат на поїздки угорських громадян за кордон склало 370 млн дол. [8, с.65].

Загалом реалізація робочої програми економічної й соціальної стабілізації уряду УНР на період до 1990 р., затвердженої у вересні 1987 р. Державними зборами, як перед тим реформи, започаткованої в 1986 р., не супроводжувалася якісними змінами в угорській економіці. У результаті вжитих заходів до кінця 1987 р. «становище в народному господарстві, підкреслювалося на грудневому (1987) пленумі ЦК УСРП, складалося сприятливіше, ніж у два попередні роки... Однак модернізація структури виробництва, покращення ефективності експортної діяльності відбувалися незадовільно... Результати господарювання загалом відстають від вимог програми стабілізації» [8, с.64].

(Далі буде)

1. Бодрин В. Венгрия (Венгерская Народная Республика) / В. Бодрин // Ежегодник Большой Советской Энциклопедии / [гл. ред. В. Г. Панов]. – М. : Сов. энцикл., 1985. – Вып. 29. – С. 218–219.
2. Бенке В. Экономика, политика, мышление / В. Бенке // Коммунист. – 1988. – № 2. – С. 103–114.
3. Внутренний рынок Венгрии // Аргументы и факты. – 1987. – № 11. – С. 3, 8.
4. Дорохин В. Венгрия (Венгерская Народная Республика) / В. Дорохин // Ежегодник Большой Советской Энциклопедии / [гл. ред. В. Г. Панов]. – М. : Сов. энцикл., 1987. – Вып. 31. – С. 219–220.
5. Дорохин В. Венгрия (Венгерская Народная Республика) / В. Дорохин // Ежегодник Большой Советской Энциклопедии / [гл. ред. В. Г. Панов]. – М. : Сов. энцикл., 1988. – Вып. 32. – С. 229–230.
6. Дорохин В. Венгрия (Венгерская Народная Республика) / В. Дорохин // Ежегодник Большой Советской Энциклопедии / [гл. ред. В. Г. Панов]. – М. : Сов. энцикл., 1989. – Вып. 33. – С. 237–239.
7. Дорохин В. Венгрия (Венгерская Народная Республика) / В. Дорохин // Ежегодник Большой Советской Энциклопедии / [гл. ред. В. Г. Панов]. – М. : Сов. энцикл., 1990. – Вып. 34. – С. 231–233.
8. Дорохин В. Венгерская Народная Республика: программа стабилизации экономики / В. Дорохин // Международный ежегодник: политика и экономика. Вып. 1988 г. / АН СССР, Ин-т мировой экон. и междунар. отношений ; гл. ред. О. Н. Быков. – М. : Политиздат, 1988. – С. 64–68.
9. Кадар Я. Партии венгерских коммунистов – 70 лет / Я. Кадар // Коммунист. – 1988. – № 17. – С. 96–104.

Пендзей Іван. Соціально-економічні та політичні перетворення в Угорщині (1988–1990 рр.) ...

10. Каменіцкі І. Угорщина: кроки оновлення / І. Каменіцкі // Під прапором ленінізму. – 1989. – № 3. – С. 82–84.
11. Кузьмін А. Политический портрет. Миклош Немет / А. Кузьмін // Эхо планеты. – 1988. – № 39. – С. 18–31.
12. Мусатов В. Венгрия: новый этап социалистического развития / В. Мусатов // Международная жизнь. – 1987. – № 3. – С. 148–150.
13. Немет М. Реформа : стабилизация, ускорение / М. Немет // Коммунист. – 1988. – № 9. – С. 107–114.
14. Палді А. Курс на демократизацію / А. Палді // Під прапором ленінізму. – 1989. – № 5. – С. 84–86.
15. Савольский И. Венгрия (Венгерская Народная Республика) / И. Савольский // Ежегодник Большой Советской Энциклопедии / [гл. ред. В. Г. Панов]. – М. : Сов. энцикл., 1986. – Вып. 30. – С. 223–224.
16. Цели – достижимы. Интервью члена Политбюро ЦК ВСРП, Председателя Совета Министров ВНР Кароя Гросса // Правда. – 1988. – 4 апреля. – С. 6.
17. Шакина М. Диалог по правилам, или плюрализм по-венгерски / М. Шакина // Новое время. – 1989. – № 36. – С. 32–34.

В статъе изложено основное содержание программы стабилизации, трудности в её реализации, поворот ЦК ВСРП к политической реформе, первые кадровые изменения в государственном руководстве ВНР как отражения политического курса партии.

Ключевые слова: *экономическая реформа, программа стабилизации, политическая реформа, К.Грос.*

Basic maintenance of the stabilizing program is found out in the floor, difficulties in its realization, turn of CK USRP to political reform, first skilled changes in state guidance of UNR as a reflection of political course of party.

Key words: *economic reform, stabilizing program, political reform, K.Gros.*